

Vangen of ontvangen: de Zuiderzeevissers

De verschillende negentiende-eeuwse plannen voor afsluiting en (gedeeltelijke) inpoldering van de Zuiderzee hielden nauwelijks rekening met de Zuiderzeevissers, een beroepsgroep die als eerste geraakt zou worden door ingrijpende ruimtelijke ingrepen in het natte hart van Nederland. De weinig florissante situatie waarin de Zuiderzeevisserij destijds verkeerde, was daar zeker debet aan. Bovendien werd het niet voor onmogelijk gehouden dat de vissers hun nering zouden kunnen verplaatsen naar de Noordzee. Omdat het realiteitsgehalte van de diverse Zuiderzeeplannen als niet erg groot werd beschouwd, lieten de vissers zelf lange tijd nauwelijks van zich horen.

Eerst de publicatie van het Plan-Lely omstreeks 1890 en de pogingen in de decennia daarna om dat plan als basis voor een wetsvoorstel te nemen, brachten de vissers ertoe nadrukkelijk hun belangen te gaan bepleiten. Daarbij stond niet zozeer de afsluiting en drooglegging van de Zuiderzee ter discussie, als wel het verkrijgen van een ruime schadeloosstelling voor de teloorgang van hun middel van bestaan. Noordzeevisserij bleek voor de bemanningen van de Zuiderzeebotters geen soelaas te bieden. Ze konden de concurrentie met de trawlvissers niet aan. Als de afsluiting en inpoldering van de Zuiderzee niet was tegen te gaan, dan kon alleen door financiële compensatie uitzicht geboden worden op nieuwe middelen van bestaan. Als demonstratie van de omvang van het vissersbedrijf rond de Zuiderzee werd op 3 augustus 1900 bij Pampus een vlootrevue van maar liefst 1600 vissersschepen gehouden. Onder de toeschouwers bevonden zich de koninginnen Wilhelmina en Emma.

Tegeltableau van de vlootrevue van 3 augustus 1900, vervaardigd door de Faience- en tegelfabriek 'Holland' in 1909-1910, bestemd voor de inrichting van de viswinkel van Eibert Bunte aan de Lange Viestraat 24 te Utrecht. Collectie Zuiderzeemuseum, Enkhuizen.

Terwijl de voorstanders van het Plan-Lely in de Zuiderzeevereniging een lobbyorganisatie hadden die met regelmaat de voordelen van afsluiting en inpoldering van de Zuiderzee naar voren bracht, lukte het de vissers niet om eensgezind hun stem te laten horen. Er werd door sommigen gepleit voor het behoud van de Zuiderzeevisserij, terwijl anderen de teloorgang accepteerden en ijverden voor een royale schadeloosstelling. Over het bedrag dat met dat laatste gemoeid was en of personen wier bedrijven rechtstreeks van de visserij afhankelijk waren al dan niet in de schaderegeling betrokken moesten worden, liepen de meningen sterk uiteen. De Groningse nettenhandelaar Benjamin Jacob Gelder ondernam via de oprichting in 1905 van de Vereeniging tot Bevordering van de Belangen der Zuiderzee-Visscherij en de uitgave van *De Visscherij-Courant* in de jaren 1906-1934 pogingen om de visserijbelangen te bundelen. Zijn inspanningen waren tevergeefs. Dat gold ook voor die van Jacob de Veen, die vooral vanuit West-Friesland opereerde en in de jaren 1911-1931 secretaris was van de Zuiderzeevisserijraad, een van regeringswege ingesteld overlegorgaan.

Redactie: B. J. GELDER — Singel 29 — AMSTERDAM. Uitgever: A. EGMOND te ENKHUIZEN.

Dit blad verschijnt ELKEN ZATERDAG en kost bij vooruitbetaling franco per post per jaar f 1.50, per half jaar f 0.80. België per jaar f 2.—. Buitenland f 3.—.
 Prijs der Advertentiën: van 1—5 gewone regels f 0.60, elke regel meer f 0.10.
 Bij abonnement lager. Advertentiën kunnen worden aangenomen tot Vrijdagmorgen.

Ingezonden stukken en alles wat de Redactie betreft te zenden aan den Heer B. J. GELDER Singel 29, AMSTERDAM.
 Abonnementen en Advertentiën en alles wat de administratie betreft aan den Uitgever A. EGMOND te Enkhuizen.

No. 1. Tweede jaargang Intern. telefoonnummers: Redactie: no. 4041 te Amsterdam en Uitgever no. 1 te Enkhuizen. **1907.**

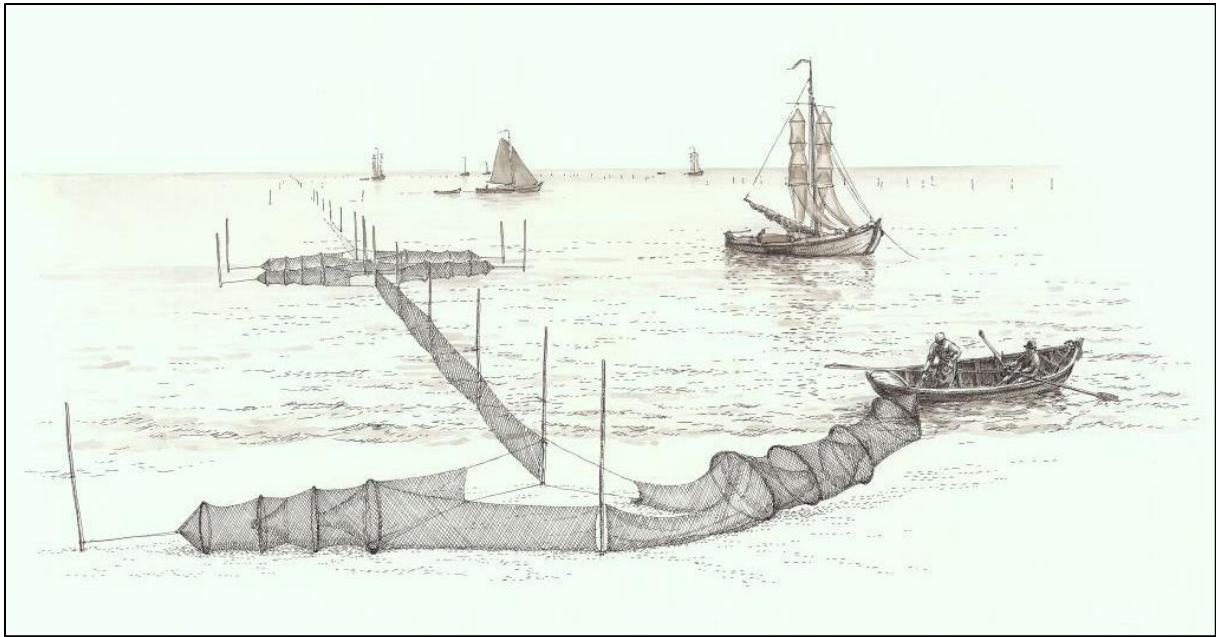
Kop van de voorpagina van De Visscherij-Courant van 4 mei 1907. Collectie Batavialand, Lelystad.

Toen in 1918 de Zuiderzeewet door het parlement werd aangenomen, werd de Zuiderzeevissers een compensatie van 6 miljoen gulden in het vooruitzicht gesteld. De waarde van de bedrijfstak – dus inclusief de nevenbedrijven – werd door betrokkenen zelf echter op 10 miljoen gulden geschat. De ontevredenheid over de schadeloosstelling werd nog aangewakkerd door het uitblijven van een wettelijke regeling van de overheidssteun. Die regeling kwam er pas in juni 1925. Toen werd de Zuiderzeesteunwet in het leven geroepen, waarop ‘belanghebbenden’ – daaronder werden bijvoorbeeld ook scheepsbouwers, visrokers en handelaren verstaan – een beroep konden doen. Voor de waardevermindering van hun bezittingen, scholing van henzelf en hun kinderen, en kredietverlening bij de opbouw van een nieuw bestaan, kon geldelijke steun worden verkregen. Archiven die bij de uitvoering van de Zuiderzeesteunwet zijn gevormd, worden bewaard bij het Nationaal Archief in Den Haag en bij Het Flevolands Archief in Lelystad.

Ontevredenheid over de Zuiderzeesteunwet leidde ertoe dat er in de visserijsector verzet bleef bestaan tegen de bouw van de Afsluitdijk en de IJsselmeerpolders. Hun spreekbuis werd Eibert den Herder, handelaar en fabrikant in Harderwijk. Dat de protesten weinig zinvol waren omdat het landbestuur in 1925 ook besloot met kracht het Zuiderzeeproject voort te zetten, werd door velen niet onderkend. Daarnaast waren er echter ook vissers die besloten de toekomst recht in de ogen te kijken. Zij boden de aannemers die belast waren met de dijkbouw in het Zuiderzeegebied hun werkkraft en vaarervaring aan.

Visserijonderzoeker Peter Dorleijn, 1 februari 2016. Foto Johan Hardeman.

Haringvisserij op de Zuiderzee met fuiken en zegens (staande visnetten die tot de bodem reiken). Tekening Peter Dorleijn. Collectie Batavialand, Lelystad.

Als een monument voor de Zuiderzeevissers heeft onderzoeker en tekenaar Peter Dorleijn sinds 1965 in verschillende publicaties de gebezigde vistechnieken, de zeilende vaartuigen en het belang van visvangst en -verwerking voor de verschillende Zuiderzeeplaatsen vastgelegd. Hij baseerde zich daarbij onder andere op de mondelinge getuigenissen van vissers en ambachtslieden. Zijn vijfdelige reeks *Van gaand en staand want. De zeilvisserij voor en na de afsluiting van de Zuiderzee* (1982-1996), het tekeningenboek *Zuiderzeevervisserij in beeld* (1987) en de monografie *De bouwgeschiedenis van de botter. Vierendertig voet in de kiel* (1987) hebben een breed publiek bereikt. Het merendeel van de illustraties voor deze publicaties, waaronder honderden gedetailleerde tekeningen, worden bewaard bij Batavialand in Lelystad.

André Geurts

Verantwoording van de illustraties

Tegeltabelau van de vlootrevue van 3 augustus 1900:

<https://www.zuiderzeecollectie.nl/object/collect/1635>.

Kop van de voorpagina van *De Visscherij-Courant* van 4 mei 1907:

E. van der Put, *De Visscherij-Courant 1906-1917. Verslag van elf jaar Zuiderzeevervisserij door 'de man aan den kant'*. Publikaties van de Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders 55 (Zutphen 1991) 10.

Visserijonderzoeker Peter Dorleijn:

<https://www.ad.nl/amersfoort/botterkenner-schenkt-collectie-aan-spakenburg~ab9dbc97/>.

Haringvisserij op de Zuiderzee:

P. Dorleijn, *Zuiderzeevervisserij in beeld*. Publikaties van de Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders 51 (Zutphen 1987) 80-81.

De genoemde publicaties zijn te vinden in o.a. de collecties van Batavialand in Lelystad.